

Alla barns rätt till lek

- vad är då
pedagogens ansvar?

Titel: Alla barns rätt till lek – vad är då pedagogens ansvar?

Juni 2024

En projektrapport publicerad för Uppsala kommun

Författare: Åsa Lernberg & Louise Messer

E-post: asa.lernberg@ uppsala.se & louise.messer@ uppsala.se

Uppsala kommun

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att identifiera pedagogers strategier, agerande och förhållningssätt i den egeninitierade leken som bidrar till delaktighet, glädje, engagemang och fokus för barnen. I Läroplanen för förskolan (2018) framgår att leken ska ha en central plats i utbildning. Läroplanen är tydlig i sitt uppdrag men otydlig i hur arbetet ska utföras. Studiens frågeställningar grundar sig i vad pedagogens roll och ansvar egentligen innebär, för att säkerställa alla barns rätt till lek.

Studien utgår från aktionsforskning, en metod och process där verksamma pedagoger själva deltagit och bidragit för att nå fram till ett resultat som i sin tur lett till förändring i den egna utbildningen. I denna studie är deltagarna förskolans förskollärare, barnskötare och långtidsvikarier, där ett medvetet val gjorts för att inkludera alla pedagoger på förskolan.

Skolinspektionen såg i sin granskning (2018) att i förskolor med ”hög måluppfyllelse” är pedagogerna engagerade i barnens lek och det konstaterades vidare att det fanns en medvetenhet om hur pedagogerna ska arbeta för att stimulera och utmana barnen i den egeninitierade leken och de är ofta delaktiga i de lekar barnen väljer. Genom detta FoU-projekt har fem olika områden identifierats som betydelsefulla för just pedagogernas engagemang och deltagande i leken.

Studiens resultat visar hur deltagarnas medvetenhet om sitt engagemang och delaktighet i barnens lek är betydelsefull. Det pratas nu mer om pedagogens *ansvar* för och i leken. Att stödja barn i leken för att alla barn ska få uppleva glädje och gemenskap tillsammans med andra barn kräver engagerade pedagoger. För att detta engagemang ska bli så kvalitativt som möjligt krävs också planering, organisation och reflektion för och om leken på förskolan.

Nyckelord: förskola, lek, läroplan, pedagog, förskollärare, aktionsforskning, engagemang, delaktighet

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Inledning	6
Bakgrund	6
Vad är lek?	6
Lekens betydelse för barns utveckling	7
Den fria och egeninitierade leken.....	7
Pedagogers roll i barns lek	8
Tidigare studier/forskning om pedagogers roll i barns lek	10
Syfte	12
Studiens frågeställningar:.....	12
Metod	12
Urval.....	12
Urval av förskola	13
Urval av texter	13
Urval av frågor.....	14
Aktionsforskning.....	14
Aktionsforskningens process	14
Varför aktionsforskning som metod?.....	15
Genomförande	16
Metodbeskrivning.....	17
De kollegiala handledningsträffarna	18
Deltagarnas utvärdering	19
Forskningsetiska principer - samtycke	19
Dokumentation och tolkning.....	20
Resultat	20

Sammanställning av den skriftliga utvärderingen	21
Resultatet av sista handledningstillfället	22
Resultat utifrån de fem huvudområdena	23
1. Pedagogens handlande i leken för att stötta, hjälpa och vägleda.....	23
2. Pedagogens placering och organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek	24
3. Miljön och materialets betydelse	26
4. Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek.	26
5. Pedagogens delaktighet och engagemang	28
Diskussion och analys.....	30
Analys av de fem huvudområdena	30
1. Pedagogens handlande i leken för att stötta, hjälpa och vägleda.....	30
2. Pedagogens placering och organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek	31
3. Miljön och materialets betydelse	32
4. Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek.	33
5. Pedagogens delaktighet och engagemang	36
Diskussion kring aktionsforskning.....	37
Slutsats	38
Litteraturlista.....	40
Bilagor.....	42

Inledning

Bakgrund

I läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018) står att läsa:

- Lek ska ha en central plats i utbildningen. Ett förhållningssätt hos alla som ingår i arbetslaget och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande.
- När någon i arbetslaget följer eller leder lek på lämpligt sätt, antingen utanför leken eller genom att själva delta, kan faktorer som begränsar leken uppmärksammas samt arbetssätt och miljöer som främjar lek utvecklas.
- Alla barn ska ges möjlighet att delta i gemensamma lekar utifrån sina förutsättningar och sin förmåga.

Läroplanstexten är tolkningsbar. Vad menas till exempel med “ett förhållningssätt som uppmuntrar lek och vad är lämpligt sätt”? I den här studien undersöks hur begrepp i vårt styrdokument praktiseras av pedagoger. Läroplanen är tydlig i sitt uppdrag men otydlig i hur arbetet ska utföras, eftersom begreppen som används är subjektiva och tolkningsbara.

Vad är lek?

Att vara lekande är så att säga barns livsluft (Öhman, 2018). Det finns en mängd olika teorier om lek, hur lek uppkommer, hur lek utvecklas, förutsättningar för lek, vad lek betyder för barnet etcetera. Olika teorier tar avstamp i olika traditioner, varav några är den vardagspsykologiska traditionen, den kommunikationsteoretiska traditionen, den psykoanalytiska traditionen. (Jensen, 2013). De allra flesta av dessa teorier utgår från att leken är rolig, positiv och lustfylld där deltagarna visar glädje. De utgår från att leken är spontan och frivillig, att självändamålet är själva processen (lekandet i sig).

Lekens betydelse för barns utveckling

Niklas Pramling, professor i pedagogik, menar att leken är en förutsättning för barns utveckling och välbefinnande (Nylander, 2019). Han menar vidare att leken lär oss fantisera; i leken kan vi föreställa oss hur saker kan vara annorlunda – något som är grundläggande för vår förmåga att förstå omvärlden.

Lekens betydelse för barns utveckling har också aktualiserats i dagens debatt om digitalisering i förskolan. I artikeln *Efter kritiken: Regeringen river Skolverkets plan* (Olsson, 2023) uttalar sig professor Ulrika Ådén, ordförande för Svenska barnläkarföreningen och Torkel Klingberg, professor i neurovetenskap, om den fysiska lekens vinster, i motsats till skärmtid.

Vi vet att barn lär sig massor genom att utforska sådana här miljöer (lekpark utomhus, författarnas anmärkning) med sina sinnen. Det är det bästa sättet att stimulera hjärnan och att underlätta inläringen. (...) Leken är viktig för samspelet med andra. Det utvecklar språket och hjärnans förmåga att föreställa sig vad andra människor vill” (Olsson, 2023).

Leken är värdefull i sig, lek sker för lekens skull. Detta innebär att den inte behöver belöning eller beröm. Både pedagogikprofessor emerita Birgitta Knutsdotter Olofsson (2017) och psykologen och lekfrämjaren Margareta Öhman (2019) benämner det känslomässiga engagemanget och upplevelsen av att helt gå upp i lekandet för “flow”.

Den fria och egeninitierade leken

Det finns olika begrepp som används för att benämna den lek som barnen själva har makt över, det skrivs ofta om begreppen *fri lek* och *egeninitierad lek*. Begreppet *fri lek* tros ha sitt ursprung från Rousseau. Vad menade han egentligen med fri lek? Kanske var leken just *fri* från krav, arbete och ansvar, sett ur den tidens syn på barn och barndom? (Ellneby 2019, s.76).

Egeninitierad lek är det begrepp som hädanefter kommer användas i denna rapport när vi syftar på den lek som barnen själva styr över. Enligt Öhman (2022, s.70) ska leken vara självvald och egeninitierad. Öhman (2022) menar att lekandet upplevs som motiverande och

belönande, genom att barnen leker det de själva vill utforskar de vad de tycker om att göra, utvecklar sina intressen och kanske till och med passioner som leder dem vidare i livet. Hon menar vidare att lekandet struktureras av barnen själva, de skapar den lek de går in i. Leken är alltid på låtsas i varierande grad. Barnen går in i en imaginär, fantiserad som-om-värld.

Egeninitierad lek ligger alltså nära den fria leken, med vuxna i närheten som tar del i barnens lekar och därmed lär sig om barns intressen och hur de uppfattar sin livsvärld. Knutsdotter Olofsson (2017) menar att det i leken finns utrymme för komplexitet, fantasi, förhandling och dynamiska förlopp och barnen är ofta uppslukade och mycket koncentrerade i leken. Vidare uttrycker Knutsson Olofsson (2017, s. 229-230) att den egeninitierade leken i förskolan må vara fri i många avseenden men den styrs ändå av ramar, regler, frihet, utrymme och resurser som oftast bestäms av pedagogerna i förskolan.

Pedagogers roll i barns lek

Varför är lek ett viktigt område att fördjupa sig i och utveckla? Fröbel, vars pedagogiska idéer delvis präglar förskolan än idag, menade att leken inte skulle störas av vuxna (Ellneby 2019, s. 51). Idag finns dock en mängd belägg i forskning och styrdokument för att vuxna kan ha positiv inverkan i barns lek genom att själva delta och engagera sig i leken. Alla barn har rätt till lek och vad blir då pedagogens roll och ansvar? Knutsdotter Olofsson (2017) menar att det krävs engagerade pedagoger för att den egeninitierade leken ska bli givande för alla barn (s.171).

Det är barnen som äger sin lek men det är pedagogerna som ger förutsättning för det. Öhman menar att "leken är pedagogernas arbete" eftersom det är de som kan skapa förutsättningar för lek för barnen. För att göra detta krävs lekkompetens för att skapa dialog och kommunikation med barnen (Öhman, 2022, s. 27). Öhman tar även upp betydelsen av att värna och främja barnens lekande. Hon belyser vikten av att visa sig lekbar, att alltid tacka ja till barnens lekinitiativ samt att använda sig av smidiga och respektfulla strategier för att ta sig in och ur barnens lek (Gothia kompetens, u.å).

Samspel och gemensam problemlösning mellan barn möjliggörs och uppmuntras i den egeninitierade leken (Lecusay, 2023). Pedagogernas roll kan här bli att stödja och vägleda i det sociala samspelet mellan barnen. Detta kan enligt Lecusay (2023) innebära att gå in i

leken och vara med och styra, men det kan också innebära att observera och finnas till hands när de behövs.

Även Knutsdotter Olofsson menar att för att en lek ska kunna utvecklas krävs tid, ro och stöd av just vuxna (Fridman, 2019).

Vuxnas närvaro och engagemang i lek kan bidra till att skapa inkluderande lekmiljöer, det vill säga miljöer där alla barn oavsett behov och förutsättningar kan delta. Forskning visar på att förskolepersonal, främst i låtsasleken, undviker att delta utan intar i stället rollen att observera eller stötta vid behov (Lecusay, 2023 s.158-159).

Pedagogers deltagande i lek kräver kunskaper om lek, både om dess progression och om hur och när en kan bidra i leken med barnen. Utan denna kunskap finns risk att leken begränsas (Öhman, 2022 s.18).

Leken framhålls i Barnkonventionen (UNICEF, 2018) som en viktig del i barns liv. I Sverige är Barnkonventionen lag och således är leken ett av alla de områden som ska säkerställas för barnen. I Barnrättskommitténs (2013), som är det organ som övervakar genomförandet av barnkonventionen, allmänna kommentarer ges vägledning i hur olika artiklar och teman i barnkonventionen ska tolkas, samt även rekommendationer och generella råd för hur konventionen kan göra än mer skillnad i världen.

Såväl lek som rekreation kan ske när barn är ensamma, när de är tillsammans med andra barn eller med stöttande vuxna. Genom att relatera till barn genom lek kan kärleksfulla och omhändertagande vuxna stödja barns utveckling. Att delta i barns lekar ger vuxna unika insikter i och förståelse för barnets perspektiv (kap.3).

Lek innefattar självbestämmande samt fysisk, psykisk eller emotionell aktivitet, och kan ta sig oräkneliga former, antingen i grupp eller individuellt. Dessa former förändras och anpassas under barndomens gång. Nyckelegenskaperna i lek är nöje, ovisshet, utmaning, flexibilitet och icke-produktivitet. Tillsammans bidrar dessa faktorer till njutningen i leken och därmed till motivationen att fortsätta leka (kap.3).

I den senaste kvalitetsgranskningen av Skolinspektionen (2018), som berörde området lek, fastslås att i förskolor med ”hög måluppfyllelse” är pedagogerna engagerade i barnens lek. De vuxna stimulerar barnen att samspela och lära av varandra samtidigt som de själva engagerar sig i samspelet med både det enskilda barnet och med barngruppen. Det finns en vilja och en medvetenhet om hur förskolepersonalen ska arbeta i den pedagogiska verksamheten för att

stimulera och utmana barnen även i den fria leken och de är ofta delaktiga i de lekar barnen väljer.

Ylva Andersson, projektledare för Lekfrämjandet, (2018) menar att vuxna i förskolan har ett ansvar för att främja barns lek och lekkompetens och kan genom att agera som lekkamrater och ge idéer till lek stödja barnens utveckling. Hon lyfter fram att den senaste hjärnforskningen om spegelneuroner visar att barnen bara kan utveckla sin lekkompetens av levande förebilder – viktiga vuxna, äldre syskon förstås och lekkompisar. Pedagoger har ett ansvar att se till att varje barn kommer med i lekande sammanhang och får uppleva glädjen i lekandet och samtidigt utveckla sin lekkompetens. Andersson menar att lära oss att leka kan vi bara göra när vi leker, ju mer vi leker, desto bättre blir vi bli på att leka, såväl barn som vuxna.

Allt detta argumenterar för att pedagoger i förskolan har en viktig roll i att stödja barnen i leken. Erfarenheter av hur pedagoger förhåller sig till lek i förskolan är att leken många gånger tas för givet. Barn leker, leken är viktig och barn ska få tid att leka. Men vad är pedagogens roll? Vad kan det innebära att ”stödja på lämpligt sätt” eller att vara ”delaktiga i de delar barnen väljer”? Vi upplever att det finns mycket förgivettagande och tyst kunskap kring detta.

Tidigare studier/forskning om pedagogers roll i barns lek

Robin Samuelsson, fil.dr, Uppsala universitet, med fokus på bland annat lekbaserat lärande i förskolan, påtalar att det pågår mycket forskning kring barns lek (Berg, 2023). Han tror att den forskning som idag bedrivs om leken kommer att leda till förskolans innehåll och miljö kommer att utvecklas mer efter fri lek och att lekens plats i förskolan kommer att få en starkare ställning.

Forskning har bedrivits med fokus på samband mellan lek och undervisning i förskolan, så kallad lekresponsiv undervisning (Nylander, 2019). Detta koncept har utvecklats teoretiskt och empiriskt inom ett kombinerat utvecklings- och forskningsprojekt vid Göteborgs universitet. Forskare och förskollärare har tillsammans studerat hur förskollärare söker tillträde till och deltar i barns lek. Målet med forskningen har varit att kunna identifiera möjligheter för barn att utveckla nya lekar och lekroller och samtidigt utveckla sitt lärande i

förskolans verksamhet. För att detta ska vara möjligt är förskollärarnas medvetenhet om sin roll, agerande och deltagande i leken avgörande.

En av slutsatserna som dras i Skolforskningsinstitutets forskningssammanställning *Att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor?* (2019) är att studier kring hur pedagoger stödjer och stimulerar barnens gemensamma lek var få medan desto fler studier riktade in sig på hur barnens sociala förmågor blev synliga i lek. De få studier som är gjorda med fokus på pedagogers roll i leken har inriktat sig på förskollärare och inte övriga pedagoger i förskolan.

Studiens sammanfattning av förskollärares roll och ansvar i lek (se figur 1) är följande områden:

- Att regissera innebär att förskollärare planerar och skapar förutsättningar för barns lek. Detta inkluderar att erbjuda miljöer, tid och utrymme som uppmuntrar till lek.
- Förskollärare deltar aktivt genom närvaro, guidning och medling i leken. Genom att vara närvarande kan de kommunicera idéer och strategier för att främja leken. Guidning handlar om att stödja leken när den riskerar att avstanna eller spåra ur. För att stödja leken kan förskollärare också medla i konflikter kring material, leksaker eller roller. Genom medling kan pedagogen hjälpa barnen att utveckla sociala färdigheter så som flexibilitet, samspel, problemlösning och kommunikation.
- Genom observation och reflektion kan förskollärare bygga medvetenhet kring lek och skapa förutsättningar för barnens lekande

Figur 1. En figur utifrån Skolforskningsinstitutets (2019) visualisering över förskollärares handlingar indelade i tre olika kategorier: observera och reflektera, delta och regissera. Figuren belyser vikten av att förskolläraren

planerar och skapar förutsättningar för lek samt att de deltar aktivt genom närvaro, guidning och medling. Genom observation och reflektion kan förskollärare skapa medvetenhet och förutsättningar för barns lekande.

Syfte

Syftet med denna studie är att identifiera pedagogers strategier, agerande och förhållningssätt i den egeninitierade leken som bidrar till delaktighet, glädje, engagemang och fokus för barnen. Syftet är också att identifiera pedagogernas agerande och förhållningssätt i leken som möjliggör delaktighet, glädje och engagemang för barnen.

Studiens frågeställningar:

- Hur agerar pedagoger i barnens egeninitierade lek för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?
- Vilka praktiska förutsättningar och/eller begränsningar identifierar pedagoger för att kunna stödja alla barn i leken?

Metod

Urval

Inför studien gjordes tre urval: val av förskola och reflektionsgrupper, val av gemensam text att utgå från inför de kollegiala reflektionsträffarna samt val av frågor att utgå från under träffarna.

Urval av förskola

Urvalet bestod av en förskola i Mellansverige. Denna förskola valdes utifrån ett bekvämlighetsurval, som enligt Christoffersen och Johannesen (2015, s. 57) innebär att forskaren gör ett val utifrån det som är praktiskt enkelt och bekvämt. I denna studie är deltagarna förskolans förskollärare, barnskötare och långtidsvikarier. Dessa kommer vidare att benämnas som ”pedagogerna”. I detta fall fanns redan kontakt med pedagoger på den valda förskolan och denna urvalsmetod blev därför mest aktuell.

I Läroplanen för förskolan (Skolverket, 2018, s. 8) framgår att “Lek ska ha en central plats i utbildningen. Ett förhållningssätt hos *alla som ingår i arbetslaget* och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande”. Vidare står det att “När *någon i arbetslaget* följer eller leder lek på lämpligt sätt, antingen utanför leken eller genom att själva delta, kan faktorer som begränsar leken uppmärksammas samt arbetssätt och miljöer som främjar lek utvecklas”. Att inkludera *alla* pedagoger på förskolan var därför högst relevant för att skapa en gemensam syn på det lekande uppdraget.

Alla förskolans pedagoger delades in i olika reflektionsgrupper, med strävan efter att låta pedagoger från olika avdelningar mötas och få möjlighet att utbyta tankar och reflektera tillsammans. Detta resulterade i totalt fyra reflektionsgrupper om fyra till sex personer.

Urval av texter

Utifrån studiens frågeställning: “*Hur agerar pedagoger i barnens egeninitierade lek för att alla ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?*” valdes två texter ut för att under de kollegiala träffarna ha en gemensam text att utgå från i diskussionerna. De valda texterna var dels artikeln *Lär av barnen*, skriven av Monica Nilsson (2018) och dels kap. 10, *Pedagogens positioner – närvarotör, medlekare och iscensättare* ur boken *Värna barns lekstyrka* (Öhman, 2019).

Dessa texter valdes ut då de ur olika perspektiv tar upp pedagogers roll i barnens lek. Båda texterna kändes enkla för pedagogerna att kunna ta till sig. Syftet var alltså att pedagogerna skulle ha någonting gemensamt att utgå från i sina diskussioner och få möjlighet att “komma på banan” inför första handledningstillfället.

Urval av frågor

Som uppstart och introduktion gjordes en inventering hos pedagogerna på förskolan för att få syn på ett "ingångsläge", det vill säga en kartläggning för att synliggöra hur pedagogerna såg på sin roll i barnens egeninitierade lek samt vilka förväntningar de hade på sitt deltagande i forsknings/utvecklingsprojektet.

För att ta reda på detta fick varje pedagog svara på följande två frågor skriftligt i form av en blankett.

1. Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek?
2. Vad har du för förväntningar på ditt deltagande i FoU-projektet "Reflektion om lek?"

Deltagarna fick under de sista handledningstillfällena svara på en skriftlig utvärdering, där de enskilda deltagarnas svar ligger till grund för FoU-projektets resultat.

1. Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek? Vad bidrar du med, hur förhåller du dig, etcetera, för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?
2. Vilka praktiska förutsättningar identifierar du som pedagog för att kunna stödja alla barn i leken?

Aktionsforskning

Utvecklingsarbetet utgår från aktionsforskning. Aktionsforskning kan beskrivas som en process och ett förhållningssätt där verksamma pedagoger själva deltar och bidrar till att kunskap produceras. Denna metod gör pedagoger delaktiga i att själva vara med och upptäcka nya kunskaper som i sin tur kan leda till förändring.

Aktionsforskningens process

1. Problemet identifieras
- 2.aktionen planeras
3. Insamling av information
4. Reflektion
5. Dokumentation och kommunikation

(Rönnerman & Nordengren, 2022)

Rönnerman & Nordengren (2022) lyfter fram två viktiga aspekter i aktionsforskningen. Nyfiket undrande vad som faktiskt sker i den egna praktiken är den ena aspekten och den andra handlar om betydelsen av att organisera för kollegiala reflektionssamtal.

Aktionsforskning som metod gör det möjligt att involvera pedagoger och samtidigt kunna ta del av pedagogernas erfarenheter och reflektioner.

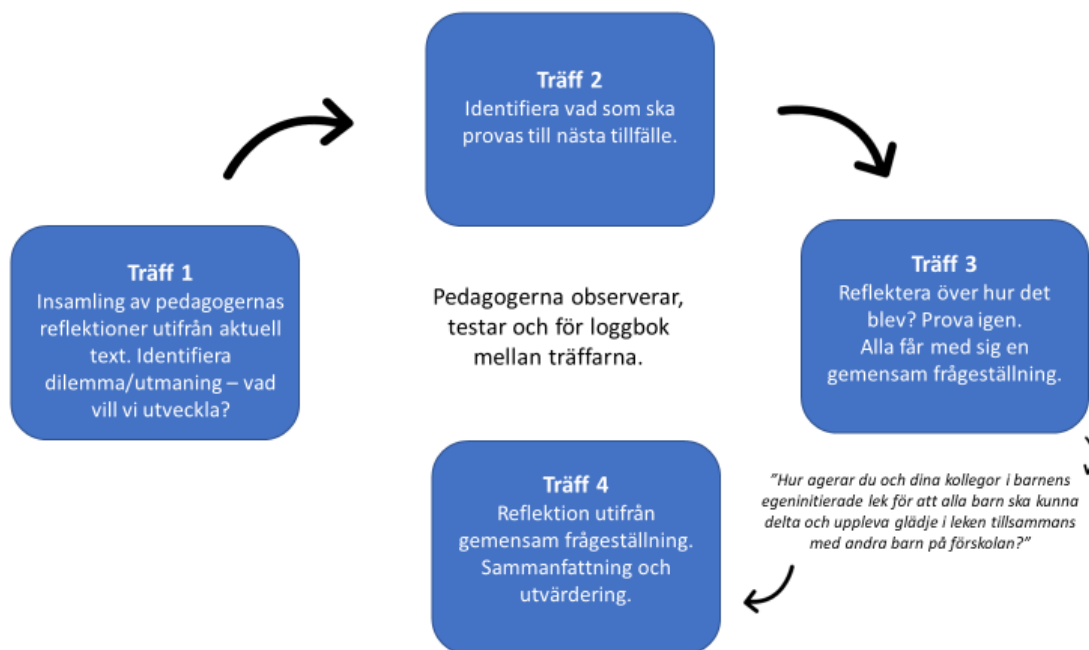
Utgångspunkten tas i den praktiska verksamheten. Aktionsforskning innefattar alltså en relation mellan tänkandet om och handlandet i praktiken. Centrala moment i aktionsforskningsarbetet är att som praktiker ställa frågor till praktiken, iscensätta en aktion, följa processen systematiskt samt reflektera över vad som sker (Rönnerman, 2020).

Varför aktionsforskning som metod?

Valet av aktionsforskning som metod grundar sig i att kunna undersöka den praktiska verksamheten och få ta del av yrkesverksamma pedagogers erfarenheter kring leken.

“Ett övergripande syfte i aktionsforskning är att utveckla ett kritiskt granskande förhållningssätt till sin profession. Huvudfokus ligger på att identifiera, medvetandegöra och ifrågasätta ologiska normer och rutiner (förgivettaganden), insikter som i förlängningen kan bidra till att individer stärks i sina professioner” (Skolverket, 2019).

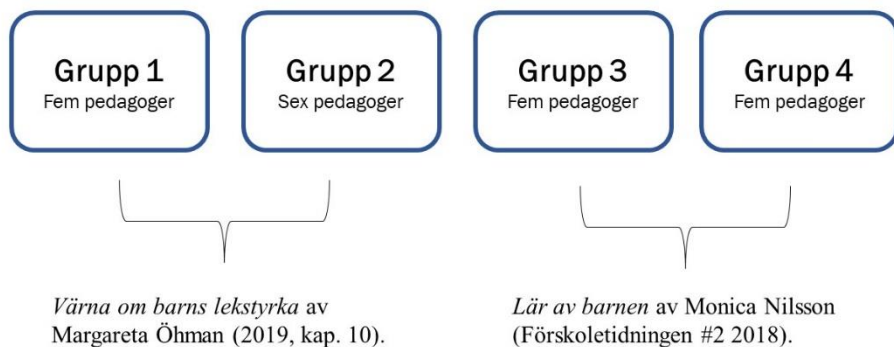
I de kollegiala träffarna delar pedagogerna med sig av erfarenheter kring barnens egeninitierade lek. Att tillsammans reflektera, fundera och kritiskt ifrågasätta skapar möjligheter att undersöka vilka strategier och vilket förhållningssätt som kan vara “lämpligt” sätt att följa eller leda lek (Piteå kommun, u.å)

Figur 2. Visualisering av projektets arbetsprocess utifrån aktionsforskning. Figuren visar att varje reflektionsgrupp har träffats vid fyra tillfällen. Vid varje tillfälle har olika frågor och dilemman lyfts och diskuterats för att komma fram till något som ska undersökas vidare. Pedagogerna har fått med sig frågor att fundera över och får i uppdrag att prova, förändra och utveckla någonting i den egna praktiken för att undersöka hur det blev och nya eventuella upptäckter. Observera att det som pedagogerna fått i uppdrag att undersöka vidare baseras på upptäckter och dilemman som pedagoger i respektive grupp lyfter, dessa kan därför se olika ut.

Genomförande

Grupp ett och två utgick från texten: *Värna barns lekstyrka* av Margareta Öhman (2019, kap. 10), och grupp två och tre utgick från texten: *Lär av barnen*, skriven av Monica Nilsson (Förskoletidningen #2 2018), (Se figur 3).

Figur 3. Bilden symboliserar de fyra olika grupper som förskolans pedagoger delats in i samt vilka texter respektive grupp utgått från i de kollegiala träffarna.

Inför samtliga träffar mailades en dagordning med aktuell frågeställning/frågeställningar ut till gruppdeltagarna. Detta för att ge pedagogerna möjlighet att förbereda sig och ställa eventuella frågor inför handledningen. Minnesanteckningar från gruppens diskussioner mailades sedan ut direkt efter handledningen till den aktuella gruppens deltagare.

Totalt genomfördes 16 träffar, 60 minuter långa, där de fyra grupperna träffades vid fyra tillfällen, en gång i månaden. Vid de få tillfällen där någon av pedagogerna ej kunnat delta fanns möjligheten att "komma ikapp" genom att delta i någon av de andra gruppernas träffar. En egen träff för "att ta ikapp" anordnades även i slutet av terminen där pedagogerna som missat en eller flera träffar fick möjlighet att mötas i diskussion och reflektion (Se figur 2).

Metodbeskrivning

Som uppstart och introduktion gjordes en inventering hos pedagogerna på förskolan för att få syn på ett "utgångsläge", det vill säga en kartläggning för att synliggöra hur pedagogerna såg på sin roll i barnens egeninitierade lek samt vilka förväntningar de hade på sitt deltagande i forsknings/utvecklingsprojektet.

För att ta reda på detta fick varje pedagog svara på följande två frågor skriftligt i form av en blankett.

1. Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek?
2. Vad har du för förväntningar på ditt deltagande i forskningsprojektet "Reflektion om lek?"

Detta har ingen inverkan för studiens resultat, utan gjordes för att ge pedagogerna möjlighet att samla sina tankar kring sin egen roll i leken.

De kollegiala handledningsträffarna

Inför den första träffen förberedde sig pedagogerna genom att läsa den tilldelade texten och fick samtidigt fundera över frågorna "Vad i texten spelar roll för ditt möte tillsammans med barnen?" samt "Vad är utmanande för dig?". Att utgå från en text att reflektera och diskutera omkring i den kollegiala handledningen fungerade som en gemensam utgångspunkt där det skapades förutsättningar för pedagogerna att kunna relatera och förstå varandra.

Under varje grupps kollegiala handledning, blev vår roll att agera som handledare och leda diskussionerna, komma med fördjupande frågor, se till att alla fick talutrymme samt sammanfatta diskussionerna efter varje träff. Rönnerman (2022, s. 47-50) menar att kollegiala samtal kan leda till att deltagarna vågar utmana det bekanta genom att pröva, förändra och tänka på nya sätt. Det är därför av stor vikt att som handledare våga ställa frågor och kritiskt ifrågasätta det som sägs under handledningsträffarna. Att utmana varandras tankar och tillsammans reflektera över det vi gjort och varför det blev som det blev, ger förutsättningar för en fördjupad gemensam reflektion och ett långsiktigt kollegialt lärande (Nordström, 2017, s.10-13). Träffarna dokumenterades av handledarna, dokumentationen gav sedan underlag för fortsatta analyser för FoU-projektet.

Utifrån pedagogernas tankar, reflektioner och de diskussioner som uppkom kring texten formulerades sedan en undersökande fråga tillsammans, som pedagogerna fick ta med sig ut i barngruppen och undersöka till nästa handledningstillfälle. Pedagogerna fick i uppdrag att mellan träffarna dokumentera och föra loggbok hur de agerade i olika situationer som rörde barnens egeninitierade lek. Det pedagogerna valde att observera baserades på vad de olika grupperna valde att lyfta som ett dilemma, en fråga och/eller utmaning. Detta blir därför en slags metastudie, där de kollegiala samtalen bygger på den reflektion och analys som pedagogerna gjort på egen hand. Frågorna som pedagogerna undersökte i de olika "looperna" utgick alltså från de frågor och dilemman som varje grupp diskuterade och reflekterade över

under de kollegiala handledningsträffarna. I samband med de kollegiala träffarna fick pedagogerna möjlighet att analysera ”högt” tillsammans med andra, vilket i sin tur gav förutsättningar till att skapa en ökad medvetenhet om sitt agerande i barnens egeninitierade lek.

Frågan på den fjärde träffen var den samma för alla grupperna: *Vad tänker du att du och dina kollegor gör/agerar i barnens egeninitierade lek för att alla ska kunna delta, uppleva glädje och få utvecklas i leken tillsammans med andra barn på förskolan? Vad är det faktiskt och praktiskt ni gör som gör skillnad för barnen?*

Deltagarnas utvärdering

Efter den sista avslutande träffen fick alla de deltagande pedagogerna svara skriftligt på den konkreta frågan:

“Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek? Vad bidrar du med, hur förhåller du dig etc. för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?”.

Pedagogerna fick även svara skriftligt på samma fråga som under uppstarten: *“Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek?”.*

Forskningsetiska principer - samtycke

Pedagogerna som deltog i denna studie blev informerade både skriftligt och muntligt om studiens syfte och upplägg. De fick kännedom om att deras deltagande var frivilligt samt att de kunde avsluta sitt deltagande vid vilken tidpunkt som helst. Studien har utgått från de forskningsetiska krav som nämns i *God forskningssed* (Vetenskapsrådet, 2017), vilka är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Deltagarna gav sitt samtycke i skriftlig form och all data i studien har anonymiserats.

Dokumentation och tolkning

Under de kollegiala samtalen delgav pedagogerna sina egna upplevelser utifrån sina observationer och loggboksanteckningar som de fört. Vid varje handledningstillfälle ansvarade en av handledarna för att anteckningar fördes över det som diskuterades.

Dokumentationsanteckningarna var inte ordagrant återgivna men detta anses inte heller nödvändigt för studien. Med metoden att anteckna kunde de områden som pedagogerna diskuterade fångas upp, vilka frågor och dilemman de hade samt, vilka utvecklingsområden som de identifierat. Efter träffarna sammanställdes diskussionerna av handledarna genom att anteckningarna gick igenom, en analys av våra tankar som handledare skrevs även ned efter varje träff. Varje träff sammanfattades med att klustra de olika områdena som gruppen diskuterat. De olika områdena har alltså delats upp i olika kategorier för att lättare kunna hitta och se samband av pedagogernas tankar och dilemman. Minnesanteckningar från varje träff samt frågan som skulle arbetas vidare med mailades ut till deltagarna i gruppen.

Anteckningarna som skrevs under själva handledningen sparades med syftet att kunna gå tillbaka till och se mer ordagrant vad pedagogerna haft för tankar och funderingar.

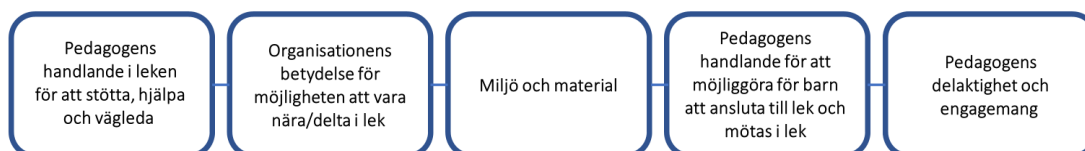
Efter träffarna 1-3, sammanställdes och klustrades utifrån vilka områden som pedagogerna berört i sina samtal. De olika områden färgkodades beroende på vad de handlade om, detta för att få en överskådlig blick.

Under gruppernas sista träff (träff 4) spelades hela handledningstillfället in för att kunna säkerställa dokumentationen av pedagogernas slutliga tankar och reflektioner. Det är från det sista handledningstillfället samt från den skriftliga utvärderingen som vi främst hämtat vårt resultat.

Resultat

Efter klustringen av områdena som pedagogerna tog upp under träff 1-3, samt efter sammanställningen av den skriftliga utvärderingen, kunde vi urskilja fem huvudområden som pedagogernas diskussioner kretsade kring.

- Pedagogens handlade i leken för att stötta, hjälpa och tolka
- Organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek
- Miljö och material
- Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek
- Betydelsen var engagemang och nyfikenhet hos pedagogerna

Figur 4. Utifrån de områdena som pedagogerna tog upp under träff 1-3 samt efter sammanställningen av den skriftliga utvärderingen kunde dessa fyra områden urskiljas.

Sammanställning av den skriftliga utvärderingen

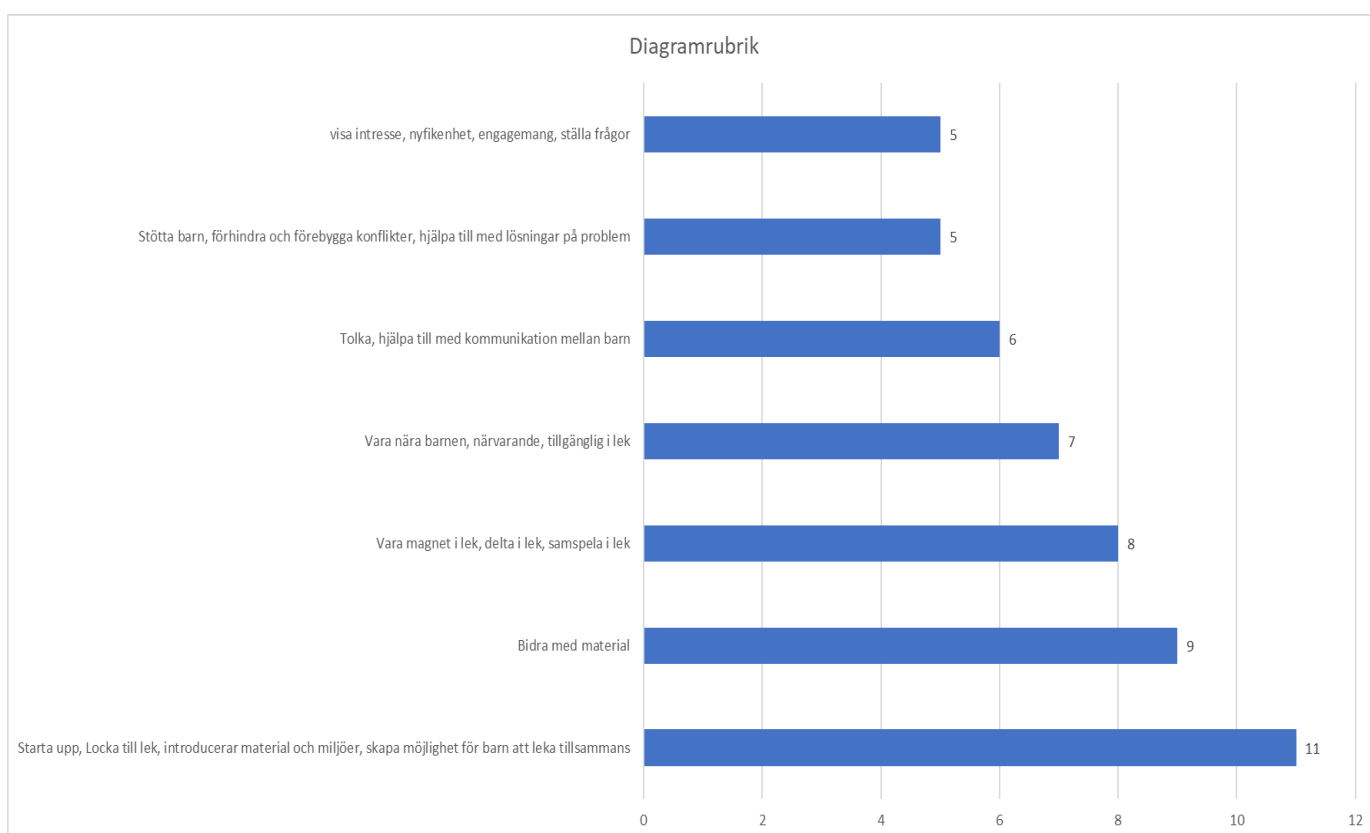
De skriftliga svaren sammanställdes genom att vi lyfte ut de centrala orden och begreppen i det som pedagogerna svarade.

Fråga 1: Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek? Vad bidrar du med, hur förhåller du dig, etcetera, för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?

Utifrån frågeställningen *“Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek? Vad bidrar du med, hur förhåller du dig, etcetera, för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?”* svarade elva pedagoger att de är med och startar upp lekar, lockar till nya lek, introducerar material/miljöer samt skapar möjlighet för flera barn att leka tillsammans och locka in barn i leken. Nio pedagoger hävdade att en av pedagogers viktiga roll var att bidra med material, medan åtta pedagoger svarade att en viktig uppgift är att vara en magnet i barnens lek genom att delta och samspela med barnen i leken. Sju svarade att det handlar om att vara närvarande, att vara nära barnen och tillgänglig i lek. Vidare svarade sex pedagoger att en viktig roll är att tolka och hjälpa till med kommunikationen mellan barnen. Fem pedagoger uttryckte att en viktig roll är att stötta barnen, förhindra och förebygga konflikter samt att hjälpa till med lösningar på problem. Fem pedagoger menade att pedagogens roll handlar om att visa intresse, nyfikenhet, engagemang och ställa frågor (se figur 5).

Fråga 2: Vilka praktiska förutsättningar identifierar du som pedagog för att kunna stödja alla barn i leken?

Utifrån frågeställningen *“Vilka praktiska förutsättningar identifierar du som pedagog för att kunna stödja alla barn i leken?”* uttryckte tolv pedagoger att en viktig roll var att bidra med material i leken, medan fem pedagoger svarade att rummen och miljön behöver vara inbjudande och tillgängliga. Fyra pedagoger uttryckte att organisation och strukturer var viktigt för att kunna ge förutsättning för lek. Fem pedagoger uttryckte att det konkret var viktigast att vara nära i leken och kunna sitta ned tillsammans med barnen (se figur 5)

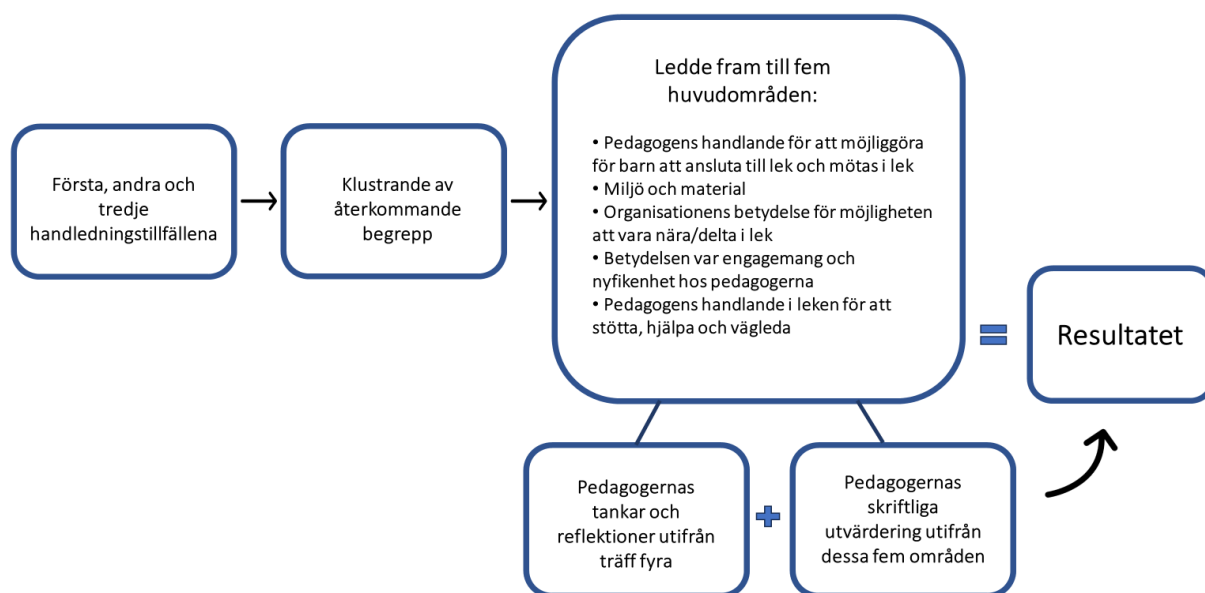
Figur 5. Sammanställning av pedagogernas svar på den skriftliga utvärderingen. “Hur ser du på din roll som pedagog i barnens egeninitierade lek? Vad bidrar du med, hur förhåller du dig, etc, för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?”

Resultatet av sista handledningstillfället

Utifrån de fem områden som identifierades efter de tre första handledningstillfällena samt från den skriftliga utvärderingen presenteras nedan ett urval av pedagogernas citat och reflektioner från det sista handledningstillfället (omgång fyra).

- Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek
- Miljö och material
- Organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek
- Betydelsen var engagemang och nyfikenhet hos pedagogerna
- Pedagogens handlande i leken för att stötta, hjälpa och vägleda

Beskrivning av arbetsgången till resultat redovisas nedan i figur 6.

Figur 6. Arbetsprocessen som visar hur resultatet framkom. De tre första handledningstillfällena samt klustrandet av återkommande begrepp ledde fram till fem huvudområden. Pedagogernas tankar och reflektioner utifrån det fjärde handledningstillfället samt pedagogernas skriftliga utvärdering ledde oss fram till resultatet som presenteras nedan.

Resultat utifrån de fem huvudområdena

1. Pedagogens handlande i leken för att stötta, hjälpa och vägleda

En viktig roll i barnens egeninitierade lek var enligt flera pedagoger att inta rollen som “stöttare och vägledare”. Att finnas nära i barnens lek verkar vara av stor betydelse enligt

pedagogerna, för att kunna ge *alla* barn möjlighet att delta och uppleva glädje i leken. De menar att genom att vara närvarande och ligga steget före kan konflikter förebyggas och leken fortlöpa och ta nya riktningar.

Många gånger tror pedagoger sig veta precis vilka barn de behöver vara nära och hur de kan stötta och vägleda leken framåt, men är det alltid helt självklart? En pedagog uttrycker att "*Vi har lekmässigt kompetenta barn överallt, hos oss leker ju 99%, de är upptagna i någon aktivitet eller i ett görande, då är också frågan vilka hörs mest? Om man tittar på de som inte leker, är de dem som kommer och rycker i min arm? Det är inte alltid så, då måste jag titta mig runt, vilka är inte engagerade i någonting. För det är inte den som har svårast med lek som sliter mig i armen som vill dra iväg mig. Var är de barnen då, jo de driver omkring i periferin där någonstans och är ganska tysta då, där kan jag känna, att när jag är upptagen på annat håll med dem som faktiskt leker*" (1:1).

"Jag känner också att min roll blir att vara stöttande, observatör och bidra till att leken kan utvecklas vidare" (1:2).

Vidare uttrycker en pedagog att majoriteten av barnen kan delta i olika leksammanhang, däremot "*har vissa barn inte kommit lika långt i lekutvecklingen*". Handledaren frågar hur pedagogen då hur en går tillväga, för att alla ska kunna delta? "*Jo, men då måste ju vi gå in i leken, för att det ska fungera*" (1:3).

Pedagogerna uttrycker att de stödjer i språket till exempel "*Jag använder mig själv, tolkar och sätter ord*" (1:4) eller "*att vara språket för de som ännu inte har det*" (1:5).

En roll som pedagogerna återkommer till är att stötta i konflikter då alla barn inte har samma lekkompetens och många gånger kan det handla om att "*vara nära de barn som behöver ha oss pedagoger nära för att barnet ska kunna vara med i leken så länge som möjligt, utan att någon konflikt ska ske*" (1:6). "*Jag behöver vara nära leken för att stötta i konflikter som sker bland vissa barn*" (1:7) och "*Ser jag att ett barn har svårt med samspelet med en eller fler kompisar så sätter jag mig ned med dem*" (1:8).

2. Pedagogens placering och organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek

Hur pedagogerna väljer att placera sig i barnens egeninitierade lek menar pedagogerna beror på olika faktorer, där bland annat miljö och organisation är av stor betydelse.

En strategi som pedagogerna berättar är om att de använder sig av är att placera sig centralt i rummet, gärna mitt på golvet bredvid barnen, samt vikten av att våga sitta kvar där. I diskussionerna kring pedagogernas placering uttrycker en pedagog *"jag försöker placera mig mitt i rummet, i det stora rummet. Det bjuder in till att här kan man leka med det här, eller det här, det ger barnen alternativ. För att de ska se att jag är tillgänglig vad de än behöver göra, placerar jag mig i mitten, nära barnen, det är min strategi"* (2:1). En annan pedagog hävdar att *"bara genom att jag sätter mig, är där, närvarande i barnens omgivning, så kommer leken igång"* (2:2). Liknande erfarenhet uttrycker en annan pedagog *"bara det att sätta sig ned, istället för att gå runt och bära, då kommer alla barn. De yngsta vandrar lite fram och tillbaka. De kommer och går, våga sitta kvar"* (2:3). En pedagog uttrycker att samma gäller med äldre barn, *"det här med att sätta sig ned, som det pratas mycket om med de yngre barnen, det är inte så dumt med de äldsta barnen heller"* (2:4). *"det är skillnad nu på t.ex. hur jag placerar mig, sitter jag mot väggen gör det skillnad, om jag är i mitten eller sitter mot väggen. Leken fortsätter mer när jag är med, i mitten, när jag inte sitter mot väggen"* (2:5).

En pedagog hävdar att *"när jag sätter mig ned där barnen är och leker, då märker jag att det lockar till sig fler barn. Barnen kommer och faktiskt är med i leken. Då blir det på ett helt annat sätt"* (2:6). En annan pedagog menar att *"När jag sätter mig ned så blir jag som en magnet, det kommer fler barn när man faktiskt sätter sig ned. Och det tycker jag att jag blivit bättre på, just att se barnen och vad som händer, att jag t.ex. kan gå och sätta mig här..."* (2:7).

Några av pedagogerna pratar om att de märker en skillnad i hur och var de nu väljer att placera sig under barnens egeninitierade lek. *"Det är skillnad jämfört med förut, eftersom vi har jobbat så mycket med leken nu... eller förut kunde man känna mer såhär att nej jag kan inte vara här inne... Men nu är det mer att jag säger att nu kommer jag vara där inne, nu sitter jag här"* (2:8). *"Att pedagogerna har en öppen och tydlig kommunikation, kunna säga att just nu är jag i den här leken så att övriga pedagoger vet. Då kan den pedagogen som är med i lek få fortsätta fokusera på det"* (2:9). *"Viktigt att arbetslaget samtalar om leken och organiserar sig för lek"* (2:10). Pedagogerna uttrycker att det finns en vilja och önskan om att ständigt vara placerade centralt i barnens lek, att sitta på golvet och vara närvarande och engagerade. Detta kan dock komma att se annorlunda ut när personalfrånvaron är hög. *"Min roll i barnens lek kan ju bli lite olika såklart, t.ex. om det saknas personal. Då blir min roll kanske att ha mer koll"* (2:11). Vidare uttrycks *"det handlar om att barnen ska kunna känna*

sig trygga när de ska leka, att de finns någon som finns där som tittar och har koll. Iallafall när man är själv. När det är fler pedagoger är det klart man försöker sitta nära barnen, leker och t.ex. bygger tillsammans, förklarar för dem och försöker ge lektips och hur de kan gå vidare. Men situationer när man är själv, då försöker jag samla barnen, t.ex. genom att göra en rolig lek” (2:12).

3. Miljön och materialets betydelse

Flera pedagoger återkommer till att de bidrar i barnens lek med material och rekvisita.

Exempel på pedagogernas uttalanden om material:

“Det är också viktigt vad vi erbjuder för material som kan generera i nya lekar? De frågar ofta om doktorsleksaker, då tar de eget initiativ, de vet att de har ett syfte och de vet vad de vill leka. Då tar man fram det och så vill de att man ska vara en patient”(3:1).

“Jag försöker också erbjuda olika lekmaterial och rum där man är med och lockar och visar hur man kan leka med materialet”(3:2).

“Visa barnen olika material, för att de ska upptäcka nya material”(3: 3). “Det är viktigt att visa barnen, att det finns andra saker som de inte har upptäckt, som de kanske blir intresserade av. Om de sitter vid en lek och bara leker samma lek varje dag varje dag, hur roligt är det? Om de inte upptäcker andra intressanta grejer?”(3:4)

“Jag bidrar ibland med rekvisita, med extra material och ibland med mig själv”(3:5).

Det finns också exempel på pedagoger som har tankar om hur de förhåller sig till materialet tillsammans med barnen: *“Viktigt att ladda materialet, ladda leksaker. T.ex. man tar in material som man har tillgängligt på avdelningen, man tar in en specifik docka, möbler eller någonting, så leker man lite med det. Så man laddar det, då det blir spännande för barnen” (3:6). “Jag laddar materialet. Sen när det är egeninitierad lek får barnen tillgång till materialet, så det blir lite spännande” (3:7).*

4. Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek

Kan pedagogens närvaro i barnens egeninitierade lek bidra till att fler barn väljer att delta? Pedagogen uttrycker vidare att *“det blir en annan grej när man är med och leker. Om man ligger och sover så kommer plötsligt tre barn till och sover, sen kommer ett annat barn som leker monster och väcker oss, det blir en annan typ av lek, annars kanske inte fler barn hade kommit”* (4:1).

En pedagog hävdar att de gemensamma lekarna som pedagoger och barn lekt många gånger tillsammans gör skillnad för den egeninitierade leken. Hen menar att *“jag tänker till exempel på hur vi började terminen, vi satte igång gemensamma lekar för att barnen skulle ha någon utgångspunkt att utgå från, för att sedan kunna leka själva. Det tycker jag ger ringar på vattnet, barnen leker mer egeninitierat nu och kommer på lekar, lekar där fler är med och deltar än det var innan. Mycket fler än innan, då vi såg att en del barn hade svårt att vara med i vissa lekar, men när de fick en förståelse för hur lekarna gick till, kunde de fortsätta, nu när de kommer ut på gården efterfrågar de oss i lekar och vill leka samma lekar om och om igen. De vill att man är med och leker...Vi är med och leker, sen efter en stund kanske vi backar ut lite och pratar ihop oss en stund, sen går man tillbaka, det blir som ett flöde i leken”* (4:2). En annan pedagog pratade även vikten av att *“ge barnen en gemensam nämnare som gör att barnen kan förenas i gruppen och i olika lekar”* (4:3).

Vikten av att starta upp en lek tillsammans med barnen, som i sin tur genererar i att fler barn deltar, är någonting som ytterligare en pedagog pratar om. *“Vi har gjort mycket så att vi startar upp lekar, som har lett till egeninitierade lek av de lekar vi gjort tillsammans. T.ex. så har vi byggt mycket kojor hos oss under bordet, då har vi t.ex. haft filtar och liggunderlag, ficklampor, lekt djur, varit på fantasivärldar och letat efter djurspår. Sen ser vi att barnen själva går in och leker under borden, de går in och ska ha egna dörrar, fönster, bygger som hus och kojor. I början var vi såhär oj vad mycket de leker under borden, men sen så insåg vi ju att, såklart, för det har ju vi gjort...”* (4:4).

Pedagogen hävdar även att det har betydelse *hur* vi pedagoger deltar i leken, detta blev tydligt när pedagogen berättar om ett projekt där gruppen skapat och lekt mycket med fordon. *“Vår roll i leken är viktig, bara det att sätta ord på olika saker, vad man kan göra på ett tåg, t.ex. prata om vad som finns på ett tåg. Där är det viktigt också att en vuxen är nära och sitter med, det blir stor skillnad, det blir fler barn som deltar då”* (4:5). Pedagogen berättar vidare att barnen fortsätter leken med att *“åka tåg”* genom att bjuda in fler barn och själva hämta fler stolar för att skapa sittplatser åt de som vill åka med.

En annan pedagog berättar att de läst många böcker om Pino i sin grupp, bland annat Pino på upptäcktsfärd. Att utgå från en gemensam utgångspunkt, i detta fall en saga med konkreta exempel, skapar möjligheter för alla barn att känna igen och kunna skapa gemensamma lekreferenser. Pedagoger berättar att *“boken om Pino på upptäcktsfärd har barnen väldigt mycket fantasi runt och leker själva. De hämtar ryggsäckar och vill att vi ska vara med i leken. De lever sig in och leker boken på olika sätt. De leker det som de fått erfara tillsammans. Vi ser att det är viktigt att vi pedagoger är med, att vi följer med. Flera gånger har vi lekt, tillslut var nästan alla med”*. Handledare svarar med den reflekterande frågan: *“det här som du säger, att tillslut så var nästan alla med i leken... Hade inte en vuxen varit med i leken, tror du det varit så då, att nästan alla hade varit med?”*. Pedagoger funderade en stund och svarade sedan: *“Nej, det tror jag faktiskt inte”* (4:6).

En annan pedagog pratade om vikten av att hitta en gemensam nämnare som gör att barnen kan förenas i leken tillsammans. *“Jag behöver hitta något som får barnen att förenas i leken tillsammans, och där har jag som pedagog en stor betydande roll att starta upp något som eventuellt kan bli den gemensamma nämnaren”* (4:7).

5. Pedagogens delaktighet och engagemang

Hur pedagoger väljer, eller inte väljer, att delta och engagera sig i barnens egeninitierade lek visar sig enligt studiens deltagare ha betydelse för lekens kvalitet, längd och möjlighet för alla att kunna delta. Många av pedagogerna pratar om vikten att *visa sig lekbar* i leken, frågan blev då hur pedagoger konkret visar sig lekbara? En pedagog uttrycker att det handlar om att *“gå in nyfiket i de rum där barnen befinner sig”* och när handledaren ber pedagoger att utveckla vad hen menar med *“att gå in nyfiket”* svarar pedagoger: *“man frågar till exempel vad de ska göra i rummet, vad är det som händer där inne. Det kanske diskuteras lite och så säger jag t.ex. oj vad har hänt här inne... då får barnen visa och berätta. Man får ställa lite nyfikna frågor och visa att vi vill vara där, barnen ser det på oss. Man visar det med hela kroppen”*. Att medvetet och aktivt jobba med lek innebär för mig att *“vara närvarande och inlyssnande, så många olika roller i en och samma situation”* (5:1). En annan pedagog uttrycker: *“att vara lekbar handlar om att finnas tillgänglig för barnen”* (5:2).

Vidare påtalar fler pedagoger vikten av att känna glädje i leken, att det vi gör tillsammans är viktigt, värdefullt och roligt. Vi behöver gå in helhjärtat och genuint intressera oss för det som barnen säger och gör. *“Jag tänker mycket på det här med glädje, det är vi strålar ut, det smittar*

av sig på barnen. Är jag där och leker och säger t.ex. åh vad roligt, men så är jag där och visar helt andra ansikts- och kroppsuttryck, då läser barnen av det. Då ska man istället vara entusiastisk och använda olika röstlägen, för det smittar av sig. Att skratta tillsammans och sätta ord på det, det är viktigt, att det faktiskt är roligt” (5:3).

Att vara delaktig och engagerad i barnens lek kan alltså te sig på olika sätt, att genuint och nyfiket visa intresse menar många av pedagogerna har betydelse för om du är välkommen, eller inte välkommen, i barnens lek. *“Det krävs ännu mer att som pedagog leka med äldre barn än med yngre. Just det här med, att man måste vara rolig för att vara med i leken. Det kräver ju det. Barnen ser ju igenom också. Nu går jag in pliktskyldigt och leker lite, eller att nu tycker jag det här är kul. De märker ju dem” (5:4).*

Genom att vara delaktig och engagerad i leken får pedagogen även möjlighet att fånga upp barnens tankar, funderingar och intressen. Genom att vara närvarande i leken kan pedagoger erbjuda barnen spontana undervisningstillfällen. En pedagog berättar om en leksituation: *“Vid ett tillfälle så frågar ett barn lite nyfiket, vad är det här för skylt. Sen pratade vi om vad det stod på skylten. Så var det någon som sa åh det där är ett O, då sa jag att ja det ser ut som ett O, så jämförde vi, men så såg vi att det var en nolla... det blir ju så viktigt att snappa upp dem i de här samtalen” (5:5).*

Diskussion och analys

Vår diskussion och analys utgår från studiens frågeställningar “*Hur agerar pedagoger i barnens egeninitierade lek för att alla barn ska kunna delta och uppleva glädje i leken tillsammans med andra barn på förskolan?*”, samt “*Vilka praktiska förutsättningar och/eller begränsningar identifierar pedagoger för att kunna stödja alla barn i leken?*”. Detta diskuteras och analyseras utifrån de fyra huvudområdena som urskildes (se figur 7).

Figur 7. Utifrån de områdena som pedagogerna tog upp under träff 1-3 samt efter sammanställningen av den skriftliga utvärderingen kunde dessa fyra områden urskiljas.

Analys av de fem huvudområdena

1. Pedagogens handlande i leken för att stötta, hjälpa och vägleda

Det går att utläsa av resultatet att närheten till barnen och leken verkar helt avgörande för att pedagogerna ska kunna stötta och hjälpa. För att kunna både stötta i konflikter, språket och i lekkompetens så behöver ju pedagogerna vara med i leken eller i alla fall finnas helt nära.

Utifrån de tankar som pedagogerna delade kring att stötta barn i konflikter kanske det kan ses som att när pedagogerna är med barnen i leken eller helt nära så kan snarare konflikter förebyggas istället för att “släckas”. Genom att pedagogerna är med kan ju de stötta barnet/barnen i olika strategier för att föra fram åsikter, turas om eller komma överens. I Skolforskningsinstitutets forskningsöversikt (2019) beskrivs denna uppgift i leken som “medling”. Medling innebär i sig en träning av barnens sociala förmågor i form av flexibilitet, samspel, problemlösning och kommunikation.

Att finnas med i eller nära leken blir också viktigt för att kunna stötta språket (1:3) och (1:4). Att kunna stötta språkligt gäller ju både de yngsta barnen som ännu inte erövrat det verbala språket men också de barnen som är nya i det svenska språket. Vi ser också att det är viktigt

för de barn som kan ha kommunikationssvårigheter på grund av till exempel språkstörning eller en NPF-diagnos. För att kunna delta i lek med andra barn kan det vara helt avgörande om det finns en pedagog nära som kan tolka och sätta ord på uttryck, känslor och handlande.

Vi kopplar Lecuasys (2023) tankar om att samspel och gemensam problemlösning mellan barn möjliggörs och uppmuntras i den egeninitierade leken. Pedagogernas roll kan här bli att stödja och vägleda i det sociala samspelet mellan barnen i leken.

Det blir också tydligt utifrån det som pedagogerna berättar om att stötta barnen i lek att pedagogernas kunskap och känsla för vilka barn som allra mest behöver stöd i leken. Hur vet pedagogerna vilka barn behöver stödet allra mest? Att hela tiden leka med, eller helt nära, alla barn i en grupp är ju en omöjlighet. Det kan ju lättare om jag som pedagog tydligt ser om någon ha svårt med leken, som 1:8 uttrycker. Men det handlar ju också att vara medveten om att se det mer subtila som 1:1 uttrycker *“det är inte den som har svårast med lek som sliter mig i armen som vill dra iväg mig”*. Hur ser vi dom barnen som har svårt med leken *“i det tysta”*?

2. Pedagogens placering och organisationens betydelse för möjligheten att vara nära/delta i lek

Många pedagoger uttrycker medvetenhet om var de ska placera sig för att kunna vara tillgänglig i lek. Flera av pedagogerna uttrycker att de upplever att barnen ofta samlas och dras till miljöer och material där de som pedagoger placerar sig. Det pratas om att pedagogen ofta blir som ”en slags magnet”, att barnen drar sig dit pedagogen är och att detta många gånger resulterar i att fler barn väljer att ansluta till lekar som från början endast innefattade ett fåtal barn (2:7). Det visar sig många gånger handla om att våga sätta sig ned tillsammans med barnen, och våga sitta kvar. Det krävs enligt vår mening en medvetenhet och ett reflekterande bland pedagogerna för att möblera och organisera en miljö, såväl inomhus som utomhus, där det ges möjlighet för pedagoger lätt kan landa i lek med barnen. Och då kan man ju fråga sig hur miljön planeras och organiseras för att detta ska vara möjligt? Vilket material finns centralt placerat? Är det där vi ofta hamnar? Hur är det med miljöer och material som har en mer undanskymd plats på avdelningen eller på gården? Leker alla barn där eller är det de som inte får tillgång till de platserna för att pedagogerna sällan eller aldrig kan placera sig där? Det blir tydligt att det krävs en kommunikation mellan kollegor för att kunna organisera sig för att stödja leken. Några pedagoger uttrycker betydelsen av att kunna

fokusera på (enbart) leken med några barn, (2:8 och 2:9). För att det ska vara möjligt så krävs ju tillit i arbetslaget. En tillit att kollegor tar ansvar för resten av gruppen.

Kommunikation för att klargöra vilken pedagog som leker och vem som är "löparen" som till exempel kan hjälpa barn på toaletten, svara i telefon etcetera. Hur vi organiserar oss beror ju självklart också på hur läget i gruppen ser ut för dagen. Är alla pedagoger på plats så kan ju organisationen se ut på ett sätt om det fattas pedagoger, på ett annat sätt. Det viktiga bör ju ändå vara att det finns en kommunikation kring detta, hur organiserar vi oss på bästa sätt för att stödja barnen i leken utifrån den situationen som råder?

Det är ju en omöjlighet att vara med i, eller helt nära, alla barns lek, hela dagarna på förskolan. Dagarna på förskolan kan ju se väldigt olika ut. Vissa dagar, och tider på dagen, är alla pedagoger på plats medan det andra dagar är andra förutsättningar med pedagoger frånvarande. Så ser ju verkligheten ut och den måste pedagoger anpassa sig efter och göra det bästa av situationen. Här behöver pedagoger kunskap, erfarenhet och känsla för var hen behövs bäst. Eller var hen ska placera sig i en miljö för att vara stöttande och behjälplig för så många barn som möjligt. Öhman (2022) menar att "leken är pedagogernas arbete" eftersom det är de som kan skapa förutsättningar för lek för barnen. Vi ser det som att de ingår i pedagogers arbete att reflektera, diskutera och erhålla kunskap om var och hur de ska kunna närvara i leken.

3. Miljön och materialets betydelse

Material och rekvisita är det som flest pedagoger återger som ett viktigt ansvar i barnens lek. Deltagarna i studien lyfter vikten av att bidra med rekvisita, material och ibland även bidra med sig själv. När pedagoger erbjuder material behöver de även fundera på vilket syfte materialet har. Det behöver finnas en variation av material som kan genererar i nya lekar (3:5 och 3:1).

I förhållande till hur ofta som pedagogerna återkommer till att de erbjuder, visar och bidrar med material så väcks tankar om både makt, kreativitet och handlingsberedskap. Vilken kreativitet krävs av pedagoger för att kunna stå handlingsberedda för att bidra med material och rekvisita? Finns det en maktaspekt här? Är material och rekvisita något vi håller på tills barnen efterfrågar eller introducerar vi proaktivt? Deltagarna i studien lyfter vikten av att erbjuda olika lekmaterial för att sedan visa hur materialet kan användas (3:2).

Att bidra med material tas också upp i *Skolforskningsinstitutets sammanställning av förskollärares roller i barnens lek* (2019). Pedagogerna i vår studie delar sina tankar om att ta ansvar för att "bidra med material" men inte någon gång pratar pedagogerna om vikten av att "se över" (figur 1). Vi tolkar här "se över" som att det ingår i pedagogernas ansvar att just stå handlingsberedda, förbereda material, veta vad jag *kan* tillföra om det behövs etcetera.

Det finns tankar som pedagogerna för fram både om att introducera material för barnen för att ge barnen möjlighet att utveckla sina lekar och det finns exempel där pedagogerna berättar att de bidrar med material när barnen "efterfrågar". Det blir tydligt att barnen är i stark beroendeställning till pedagogerna när det kommer till material och rekvisita. Detta kan ju ses som en självklarhet, pedagogerna är de vuxna och har ett uttalat ansvar, men det kan också bli väldigt ojämnt beroende på vilken pedagog eller vilket arbetslag barnen möter. Här väcks tankar om pedagogernas handlingsberedskap, att vara beredd att bidra med material och rekvisita för att stödja leken. Vi kan fråga oss vilka diskussioner och reflektioner som förs mellan kollegor för att ha möjlighet att stå just handlingsberedda. Vet alla pedagoger på en avdelning vilket material som kan erbjudas barnen? Finns tankar om att material "bara används på ett förutbestämt sätt"?

Knutsdotter Olofsson (2017) menar ju att den egeninitierade leken i förskolan är fri i många avseenden men att den ändå styrs av ramar, regler, frihet, utrymme och resurser som oftast bestäms av de pedagogerna i förskolan (s. 229). I detta avseende kan vi se miljö och material som en del av det "utrymme och resurser".

4. Pedagogens handlande för att möjliggöra för barn att ansluta till lek och mötas i lek

Att möjliggöra för barnen att leka tillsammans och hitta gemensamma utgångspunkter där alla får möjlighet att delta, mötas och uppleva glädje, kan vi utifrån deltagarnas diskussioner konstatera grundar sig i en medvetenhet och närvaro hos förskolans pedagoger.

Någonting händer när pedagoger medvetet väljer att placera sig i barnens lek, men *vad* är det egentligen pedagoger gör, som *gör* skillnad? Utifrån deltagarnas reflektioner blev det tydligt att pedagogers närvaro i barnens lek faktiskt kan leda till att fler barn väljer att delta. Det har alltså betydelse hur vi väljer att närvara i barnens lek (4:1). Pedagogen får genom sin närvaro

möjlighet att utveckla leken och skapa förutsättningar att tolka, medla och bjuda in fler barn till leken.

Att som pedagog starta upp lekar tillsammans med barnen kan enligt pedagogerna också möjliggöra för barn att ansluta till och mötas i lek. Gemensamma lekar som leks och upprepas gång efter gång, i olika miljöer, ger alla barn en förståelse för lekregler och hur lekar kan gå till. Det öppnar upp för möjligheten till fortsatt lek där alla har fått en introduktion och en grundläggande förståelse för leken, en lek som det sedan går att bygga vidare på (4:2).

Flera av pedagogerna uttryckte att de många gånger kunde se spår i barnens egeninitierade lekar, av det som de tidigare lekt tillsammans. Detta talar för vikten av att skapa gemensamma utgångspunkter och referenser som alla barn kan mötas och förstå tillsammans i leken. Där kommer pedagogernas roll, och ansvar in i leken, betydelsen av att vi medvetet skapar en gemensam nämnare som barnen kan förenas runt i leken. Att hitta denna utgångspunkt och bygga vidare på ett lekfullt och inspirerande sätt, visar sig enligt studiens deltagare vara en av pedagogens viktiga uppgift för att alla barn ska ges möjlighet att delta och uppleva glädje i leken (4:3). Precis som Öhman (2022) uttrycker, så äger barnen sin lek, själva ansvaret att ge barnen förutsättningar att äga leken ligger dock hos förskolans pedagoger. I Skolforskningsinstitutet (2019) står det: *“genom sin närvaro kan förskolläraren exempelvis kommunicera och visa olika idéer och uppslag för att vidareutveckla leken. Guidning handlar om att stimulera leken när den riskerar att spåra ur eller stanna av, genom att visa strategier för hur barn på olika sätt kan få tillträde till lek, exempelvis genom att föreslå en ny roll i leken”*. Detta bekräftar precis det som deltagarna i studien sagt, att pedagoger genom sin närvaro kan komma med inspiration och utveckla leken för att ge alla barn möjlighet och förutsättning att delta och uppleva glädje. När en pedagog finns med i leken blir det alltså möjligt att “ligga steget före” och fånga upp barnens spontana tankar och funderingar, vilket i sin tur även kan leda till spontana undervisningstillfällen och utvecklade lekar som kan resultera i nya roller och riktningar (4:4).

Vi kopplar detta till Anderssons (2018) tankar om att pedagoger har ett ansvar att se till att varje barn kommer med i lekande sammanhang och får uppleva glädjen i lekandet och samtidigt utveckla sin lekkompetens. Hon menar att ju mer vi leker desto bättre blir vi på det. Lek är helt enkelt något vi likt mycket annat måste “öva” på.

5. Pedagogens delaktighet och engagemang

Under våra kollegiala handledningsträffar blev det tydligt att pedagogernas delaktighet och engagemang för, och i barnens lek, har betydelse för hur den egeninitierade leken kan utvecklas, utmanas och fortgå. Många av pedagogerna uttalade sig om vikten av att våga sätta sig ned på golvet tillsammans med barnen, och faktiskt tillåta sig att sitta kvar. Vår tolkning är att i de bästa av världar skulle det alltid sitta en pedagog placerad på golvet, närvarande och engagerad i allt som barnen säger och gör. Vi upplever att det finns en strävan hos pedagogerna att kunna vara med i barnens lek under större delen av dagen, att kunna stänga dörren till ett rum och låta leken flöda. I verkligheten vet vi dock att detta inte alltid är möjligt och görbart, det finns faktorer som har betydelse för hur vi väljer, eller inte väljer, att närvara i leken. Precis som flera av pedagogerna uttryckte, så har miljö och organisation betydelse för vår möjlighet att kunna närvara och engagera oss i leken. Vad händer till exempel när personalfrånvaron är hög? Vad blir då pedagogens roll, och ansvar, i barnens lek? Vad prioriterar vi, eller snarare, vad prioriterar vi inte? Det är ett aktivt val som pedagogen behöver ta, ett val där vi tolkar det som att deltagarna är eniga om att *det bästa för barnen* behöver ligga till grund.

Så, vad är egentligen det bästa för barnen? Vad kan pedagogerna välja att göra av sin närvaro, för att det utifrån de förutsättningar som finns, för att ge alla barn möjlighet att kunna delta och uppleva glädje i leken? Studiens deltagare pratar om flera olika exempel på vad vi kan göra av vår närvaro, samt vad vår närvaro ger för möjligheter för barnen. Att exempelvis sätta sig i dörröppningen mellan ett rum där några barn leker restaurang samtidigt som några andra barn leker med magneter i rummet bredvid, är också ett sätt att vara närvarande. Det ger oss möjlighet att vara fysiskt närvarande, trots att detta inte verkar vara hur visionen av att "kunna delta och engagera sig" i barnens lek, enligt deltagarna i studien, ser ut.

Under det sista handledningstillfället pratade många av pedagogerna om att barnen nu efterfrågar dem i sin lek, vilket inte alls var en självklarhet under den första träffen, då flera pedagoger snarare upplevde att barnen ville "leka ifred". Att barnen nu efterfrågar och vill ha med pedagoger i leken, måste väl ändå ses som ett kvitto på att pedagogerna är roliga, att de visat sig "lekbara" på ett eller annat sätt? Begreppet *lekbar*, som Öhman (Gothia kompetens, u.å) använder sig av, är ett för oss ett relativt nytt begrepp som återkommit i samtal om lek mellan deltagarna flertal gånger under de kollegiala reflektionsträffarna. Utifrån pedagogernas reflektioner kring begreppet kan det beskrivas som att det är när någon visar att

de är någon att “räkna med i leken”, när pedagogen visar sig lika mycket öppen och nyfiken för barnen, som barnet är för pedagogen.

Utifrån pedagogernas diskussioner blev det alltså tydligt att vår utstrålning smittar av sig på barnen (5:2, 5:3). Det krävs, enligt flera av de deltagande, att pedagogen visar intresse, nyfikenhet och engagemang för barnen i leken. Hur en fråga ställs kan ha en stor betydelse för vilket svar du får, eller om du överhuvudtaget får ett svar. Är du som pedagog genuint nyfiken på vad som sker i barnens lek, eller ställs det frågor för att få kontroll över situationen? Utifrån deltagarnas diskussioner blev det tydligt att det genomskådas av barnen.

I barnens egeninitierade lek är det barnens tankar och funderingar som ligger till grund, inte pedagogens. Att våga släppa kontrollen och genuint och nyfiket intressera sig för det som barnen gör, kommer utifrån pedagogerna i denna studies erfarenheter, öka chansen till att bli inbjuden till barnens lek. Så, när du väl börjar visa dig lekbar för barnen, är det förmodligen svårt att göra dig “olekbar”. När pedagoger väl vågar närma sig barnens lekvärldar skapas möjligheter för nya relationer, förståelse, glädje och skratt. Att skratta tillsammans och känna glädjen, det är faktiskt en “win-win” situation som gynnar både barn och pedagoger, och genom leken finns det många möjligheter som bidrar till detta.

När vi är med i barnens lekar är det således lättare för pedagoger att möta och fånga upp barnens spontana tankar, frågor och funderingar (5:5). Genom leken får pedagoger möjlighet att närma sig barnen och skapa sig en djupare förståelse som i sin tur kan leda till trygga och goda relationer mellan barn och pedagog. Detta ger även pedagoger möjligheten att erbjuda spontana undervisningstillfällen utifrån det som barnen visat intresse för i leken, tillfällen som förmodligen skulle missats om pedagogen inte varit delaktig och engagerad i barnens lekar.

Diskussion kring aktionsforskning

Vi tror att metoden aktionsforskning bidragit till en större medvetenhet hos pedagogerna om sin roll i och sitt ansvar för barnens egeninitierade lek. I samband med de kollegiala träffarna har det skett reflektioner över hur pedagoger kan använda sig av sitt deltagande, kommunikation och bemötande för att göra barnen delaktiga och engagerade i lek tillsammans med andra. Genom att få möta varandra, reflektera, dryfta dilemman och

utmanas av varandra har vi kunnat höra och se en utveckling och förändrat kunnande hos pedagogerna.

Slutsats

Lek är ett område som berör förskolans alla pedagoger. Vi valde ju att förskolans alla pedagoger skulle delta i aktionsforskningen och ingå i en handledningsgrupp. Detta känns som ett klokt val då det troligtvis gör större skillnad för barnen ju fler pedagoger på förskolan som har kunskap och samsyn kring hur den egeninitierade leken kan stöttas. Barnen gör ju inte skillnad på vem som är på plats. Deras rätt till att få stöttning för att glädjas i leken är lika självklar oavsett om det är en förskollärare, barnskötare eller vikarie på plats.

Vi kan konstatera att i princip inga pedagoger i vår studie har tagit upp dilemman om barn "som inte kan leka" vilket är en fråga som vi hört komma upp i olika diskussioner och reflektioner med kollegor tidigare genom åren. Vår slutsats är att pedagogerna i studien ser det allt mer som en självklarhet att barn har kommit olika långt i sin lekkompetens och att det är pedagogens roll att stötta och hjälpa för att möjliggöra lek för alla barn. Det pratas inte om "barn som inte kan leka" utan om barn som behöver hjälp för att kunna leka.

Vi tycker oss se och höra hur pedagogernas medvetenhet om sitt engagemang och delaktighet i barnens lek har kommit att förändrats. Det pratas nu mer om *ansvaret* för och i leken, och att vi genom leken kan nå fram till barnen på en helt ny nivå, en nivå som vi kanske tidigare lämnat åt barnen att ansvara för på egen hand. Att stödja barn i leken för att alla barn ska få uppleva glädje och gemenskap tillsammans med andra barn kräver engagerade pedagoger. För att detta engagemang ska bli så kvalitativt som möjligt krävs också planering, organisation och reflektion för och om leken på förskolan. Förskolans pedagoger kan inte bara planera för undervisande aktiviteter i ateljén eller i samlingar utan måste också ta ansvar för att planera miljö, material, tid och pedagognärvaro för och i barnens egeninitierade lek. Först då kan leken bli lustfylld, lärande och trygg för alla barn.

Utifrån Skolinspektionens granskning (2018) där det kunde konstateras att i förskolor med "hög måluppfyllelse" är pedagogerna engagerade i barnens lek. Vidare konstaterades det att det fanns en medvetenhet om hur pedagogerna ska arbeta för att stimulera och utmana barnen i den fria leken och de är ofta delaktiga i de lekar barnen väljer. Vi tänker att vi genom detta FoU-projekt hittat fem olika områden som är betydelsefulla för just pedagogernas engagemang och deltagande i leken.

En av frågorna som vi ställt oss under projektets gång är dock *hur olika* engagemanget hos förskolans pedagoger kan se ut? Hur bekväma är egentligen pedagoger med att leka? Detta visar sig kunna skilja sig åt pedagoger emellan, alla är kanske inte alltid helt bekväma med hur lek tillsammans med kan gå till. En slutsats är därför att pedagogens delaktighet och engagemang i barnens lek inte kan vara styrt utifrån pedagogers enskilda intressen och behov. Vi har ett ansvar för barnen och för utbildningen, och eftersom leken har en central del av utbildningen (Skolverket, 2018) har vi även ett ansvar att vara en central del av barnens lek.

Litteraturlista

- Andersson, Y. (2018) Barns lek pedagogens ansvar. *Förskoletidningen*. (2)
- Berg, A. (2023, 24 januari). Framtidens förskola – lekens roll. *Förskoleforum*.
- Christoffersen, L & Johannessen, A. (2015). *Forskningsmetoder för lärarstudenter*. Studentlitteratur.
- Ellneby, Y. (2019). *Den livsviktiga leken*. Natur & Kultur.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter. (2013). Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 17 (2013) *Barnets rätt till vila, fritid, lek och rekreation samt till det kulturella och konstnärliga livet* (art. 31). [allman-kommentar-nr-17.pdf \(barnombudsmannen.se\)](#)
- Forssten-Seiser, A. (2019). *Aktionsforskning kan stärka det pedagogiska ledarskapet*. Skolverket. [Aktionsforskning kan stärka det pedagogiska ledarskapet - Skolverket](#)
- Fridman, Å. (2019). Jag är nog ganska barnslig. *Förskoletidningen* (3)
- Gothia kompetens. (u.å). *Lekandet har ett eget värde*. Hämtad 2024-05-30, från "[Lekandet har ett eget värde](#)" | [Gothia Kompetens](#)
- Jensen, M. (2013). *Lekteorier*. Studentlitteratur.
- Knutsdotter, B. (2017). *Den fria lekens pedagogik: teori och praktik om fantasileken*. Liber.
- Lecusay, R. (2023) Leken som arena för inkludering. I Sjöman, M & Björck, E (Red.), *Förskolan som lärandemiljö - För barn i behov av särskilt stöd*. s.153-172). Studentlitteratur
- Nilsson, M. (2018). Lär av barnen. *Förskoletidningen* (2)
- Nordberg, A, & Rönnerman, K. (2022). *Språkstöd i förskolan genom aktionsforskning*. Lärarförlaget
- Nylander, L. (2019, 22 oktober). *Utan lek inget lärande*. forskning.se [Utan lek inget lärande - forskning.se](#)
- Olsson, E. (2023, 15 maj). *Efter kritiken: Regeringen river Skolverkets plan Vi lärare*. [Efter kritiken: Regeringen river Skolverkets plan | Nyheter \(vilarare.se\)](#)
- Piteå kommun. (u.å) *Aktionsforskning*. Hämtad 2024-05-30, från [Aktionsforskning - Praktisk forskning \(pitea.se\)](#)

- Rönnerman, K. (2022). *Aktionsforskning - Vad? Hur? Varför?* Studentlitteratur.
- Rönnerman, K. (2020) *Vad är aktionsforskning?* Göteborgs universitet. [Vad är aktionsforskning? | Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, IPS, Göteborgs universitet \(gu.se\)](#)
- Skolforskningsinstitutets. (2019). *Forskningsssammanställning. Översikt om att genom lek stödja och stimulera barns sociala förmågor?* [Att Genom Lek fullständig-rapport afil.pdf \(skolfi.se\)](#)
- Skolinspektionen. (2018). *Slutrapport Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskola.* [forskolans-kvalitet-och-maluppfyllelse-slutrapport-feb-2018.pdf](#)
- Skolverket. (2018). *Läroplanen för förskolan*
- UNICEF. (Sverige). 2018. *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter* [Barnkonventionen - fullständig version | unicef.se](#)
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningsed* [Elektronik resurs].
https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25b05/1555332112063/Godforskningssed_VR_2017.pdf den 18 02 2021
- Vygotskij, L. (1995). *Fantasi och kreativitet*. Daidalo
- Wittmer, D.S & Björck E. (2023). Att skapa en inkluderande lekmiljö i förskolan. I Sjöman, M & Björck, E (Red.), *Förskolan som lärandemiljö - För barn i behov av särskilt stöd*. (s.121-151). Studentlitteratur.
- Åsén - Nordström, E. (2017). *Kollegialt lärande*. Liber.
- Öhman, M. (2018). *Ge barnen livsluft – Margareta Öhman om barns lek. Förskoletidningen*. (2).
- Öhman, M. (2022). *Låt leken främja språket*. Gothia Kompetens.
- Öhman, M. (2019). *Värna barns lekstyrka*. Gothia Kompetens.

Bilagor

- Inventeringsfrågor
- Utvärderingen
- Bilaga med färgkategorier
- Samtycke